

Pisma mlademu prijatelju.

VI.

Dragi Bogdan!



redno nadaljujem o književnem delovanji naše ožje domovine, ozriva se še nekoliko po drugih deželah slovenskih.

Onkraj reke Mure pod ogersko krono živi kakih 60.000 Slovencev, katerim pravimo ogerski ali prekmurski Slovenci. Govoré isti jezik z nami, samó lepši je, čistejši in mnogo bliže starej slovenščini, ki sta jo pisala sv. Ciril in Metodij. Zato tudi nazivamo to narečje, ki se govori po severovzhodnem Štírskem in mej ogerskimi Slovenci, panonsko narečje, ker je bil ondù del stare Panonije, kjer sta oznanovala sv. Ciril in Metodij nauk Kristov. Se vé, da se urivajo danes v to slovenščino vedno bolj ogerske besede ter tudi črkopis jim rabi ogerski, in izgubljaajo se ti Slovenci zmirom hujše v morji ogerske brezobzirnosti. Prvi knjižnik ogerskih Slovencev, o katerem nam je znano, bil je Ferenc Temlin, ki je izdal 1715. l. v Halji (Halle) na Nemškem katekizem, iz ogerskega preložen. — Največje važnosti pa je Stevan Kūzmič, ki je prevel prekmurskim Slovencem na slovenski jezik sv. pismo „Novi zakon,“ ki je prišel na svitlo 1771. l. v Halji ter je doživel še potem dva ponatisa. Ta knjiga je jako važna tudi za jezikoslovje slovensko, ker je obogatela z mnogimi besedami naše slovarje, kajti prekmursko narečje je manje pokvarjeno nego recimo naša „kranjščina“ in je mnogo bliže staroslovenščini. Nadalje rabi Stevanu Kūzmiču uže deležje na -vši-ši, katero je uvel pri nas še le Matej Ravnikar z velikim trudom v pismeni jezik. Tudi mu rabijo glagoli druge vrste na -oti, ne pozna zloženega bodočnika, ne piše pred rom zamólklega e, kar se vse še dandanes ne piše ali vsaj neče pisati povsodi pri naših najnovejših pisateljih. — Spomina vreden je tudi Mikloš Kūzmič, ki je spisal abecednik, evangelje, kratke zgodbe sv. pisma, katekizem in molitvenike. — Mej novejšimi knjižniki pa je požora vreden Josip Košič, ki je umrl kot župnik 1867. l. Skrbel je za nabožno in posvetno omiko svojih rojakov in znana mu je bila tudi književnost ostalih bratov Slovencev. Spisal je poleg družih pobožnih in poučnih knjig slovensko slovnico ogerskega jezika, zgodbe ogerskega kraljestva itd. — V najnovejšem času je izdajal Avgust Imre v Buda-Pešti mesečne novine: „Prijátel.“

Na Goriškem si je ohranil trajen spomin v narodu Valentin Stanič, ki je zagledal luč sveta v Bodreži na Goriškem in je končal svoje zaslužno zemeljsko potovanje 1847. l. v Gorici kot kanonik in višji šolski nadzornik. Mož ima jako mnogo zaslug za povzdigo slovenskega naroda ne toliko na literarnem kolikor na drugih poljih. Naročal si je nenavadno mnogo knjig in listov (Novice, Drobtnice) in je delil mej siromašni a uka željni narod, sosebno mej mladino, ter je pospeševal tako čitanje slovenskih knjig vzlasti mej kmeti. Ustanovil je tudi šolo za gluhoneme in se poganjal za osnovanje društva milosrčnosti do živalij. Imel je plemenito in blago srce, bil je rad vesel ter se ukvarjal posebno rad s petjem, katero je širil mej narod. Ker pa

takrat še slovenskih pesnij ni bilo toliko na razpolaganje ali vsaj zbranih ni bilo, jel je tudi sam zlagati pesni, ki pa nimajo mnogo pesniške vrednosti. Poleg vlaškega in nemškega pisal je slovenski, ali jezik njegov ni, ka bi se hvalil, kajti sam pravi, da mu slovnica ni zmerom v glavi, kakor bi morala biti. Dajal je v dežel: pesni za kmete in mlade ljudi, cerkvene pesni in dr.

Na slovenskem Koroškem ima največ zaslug za probujo naroda in knjige Urban Jarnik, učenec Gutsmanov, ki je umrl 1844. l. kot župnik v Blatnem gradu. Pisariti je jel v vezanej in nevezanej, slovenskej in nemškej besedi po nemških listih, ker slovenskih tedaj še ni bilo. Pisal je knjige nabožne in poučne, izdajal evangelje in priredil šesti natis Gutsmanove slovnice (1829). Zlagal je pesni, o katerih se more reči, da so dobre, za tisti čas celó najboljše slovenske, kajti nekatere presežajo po vrednosti tudi Vodnikov in še danes se čuje peti kaka njegova pesen. (Tukaj gori se ozrimo . .) Bil je veleučén, navdušen Slovan in Slovenec ter je ljubil svojo domovino, kakor le malokdo. Najbolj znamenita so njegova dela v starinoslovji in jezikoznanstvu, katerih več hrani se še v rokopisih. Zanimal se je in sodeloval pri vseh najvažnejših dogodkih književnih slovenskih in slovanskih. V rokopisu je ostavil nemško-slovenski slovar, zbiral narodno blago, pečal se z zgodovino in je ustanovitelj slovenskega narečjeslovja. Trudil se je čistiti slovenščino tujih besed in tuje skladnje ter je storil kot duhovnik in kot izvrsten vzgojevalec toliko na probujo in oliko narodovo, da so mu nadéli po pravici imé „Koroškega Vodnika.“ — Drugi pesnik slovenske Koroške je bil Mih. Andrejaš, tkalec in samouk. Na podlagi izobrazbe, ki si jo je sam pridobil, učil je druge in zlagal pesni prav v narodnem duhu ter je skladal tudi sam napeve svojim pesnicam, katere so se hitro udomačile mej narodom. — Mnogo zaslug ima za povzdigo slovenščine na Koroškem Matija Ahacelj, ki je bil učitelj računstva, naravopisja in kmetijstva v Celovci († 1845). Sam sicer ni pisal, a bil je velik podpornik slovenskej knjigi in narodu in izvrsten rodoljub, krog katerega so se radi zbirali drugi slovenski domoljubi. Da se izpodrinejo mej nepokvarjenim narodom ne ravno lepe in duhovite „narodne“ pesni, ki so se skovale v novejšem času in so zvečine posnete po nemških jednake vrste ter nimajo nobene pesniške cene, da se povrnejo in udomače lepše in krasne, stare slovenske narodne pesni, kakeršne se takó rade pozabljajo mej narodom, izdal je Ahacelj s pomočjo več drugih rodoljubov 1838. l. v Celovci *„Pesme po Koroškim ino Štajarskim znane, enokoljko popravljene ino na novo zložene.“* Knjiga je doživela v kratkem tretjo izdajo, kar nas uči, da je narod potreboval take knjige. Vender uže napisové, da Ahacljeva pesmarica nima v sebi čistih národnih pesnij: kar je res národnih, prenarejene so ali popravljene, druge pa so pesni znanih pesnikov (Slomšek, Andrejaš, Orožen itd.).

Prihodnjič si ogledava književno delovanje pisateljev po tistej slovenskej pokrajini, ki jej pravimo Štirska, potem pa se povrneva zopet v ožjo domovino. Do tedaj pa te prisrčno pozdravlja

Tvoj

P. B.